

SKKs vallningspolicy:

Fokus på fårens välfärd

Att träna vallning med hund är något av det roligaste – och svåraste – som finns. Men att träna en art med hjälp av en annan innebär ett stort ansvar. Därför finns SKKs vallningspolicy, som ska garantera de vallade djurens välfärd.

Runt om i Sverige betar runt 500 000 får – får som ger oss skinn, ull, kött och mjölk, och som inte minst håller markerna öppna. De allra flesta av dem finns på färgårdar, men ett växande antal tillhör mindre besättningar med bara något tiotal får.

Något alla dess djur har gemensamt är att de ibland måste flyttas: från en hage till ett annat bete, till ladugården, till klippning, vägning och mycket annat – ett arbete som nästan uteslutande görs med hjälp av vallhundar.

– För oss som arbetar yrkesmässigt i fårnäringen är hunden oundgänglig, säger Gudrun Haglund-Eriksson, ordförande i Svenska Fåravelsförbundet.

Vallning som ”hobby”

En välfungerande vallhund som ska kunna jobba i fårproduktionen är resultatet av lång utbildning, inriktad på professionell fårskötsel – alltså hundar som kan jobba i många olika miljöer, med olika typer av djur och i olika förhållanden.

Fram till för några år sedan var uppträningen av vallhundar inriktad på just fårböndernas behov. Men på senare tid har intresset för vallhundsträning spridit sig bland en ny grupp av vallhundshundägare, som inte har någon koppling till fårnäringen. Många av dem har hundraser som en gång i tiden användes som vallhundar, men som sedan länge huvudsakligen avlas för andra syften.

Ann Awes, ledamot i Svenska Kennelklubbens prov- och tävlingskommitté och själv fårbonde, beskriver en utveckling där vallning blivit en slags aktivering av hunden.

– Att träna vallning är spännande och roligt och ger hunden möjlighet att använda sina medfödda vallningsegenskaper. Ganska ofta möter man inställningen "Ett pass i fårhagen, så kommer hunden hem trött och nöjd", säger Ann Awes, som betecknar denna nya typ av vallhundsägare som ”hobbyvallare”.

– Sen har vi tävlingsfolket, som i vallhundstävlingarna hittat en ny ”hundsport”. Och omvänt – det samarbete och den lyhördhet som behövs för att lyckas med vallningen har man nytta av i de vanliga hundsportgrenarna.

Stort ansvar

Att låta hunden få möjlighet att utöva sina naturliga egenskaper, liksom att glädjas över samarbetet mellan hund och förare, är givetvis något positivt.

Men det är bara den ena sidan av saken. Den andra handlar om fåren – de som utgör förutsättningen för denna träning.

– Att använda en art för träning av en annan är ett stort ansvar som kräver respekt för djuren som levande individer, säger Katarina Linge-hag-Ekholm, ordförande i Compassion in World Farming, Sverige, och en av initiativtagarna till SKKs vallningspolicy.

– Djurväl-färden måste alltid komma i första rummet. Det betyder att hundträningen ska läggas upp så att fårens välbefinnande kan garanteras.

Ankie Hermansson är fårägare, instruktör och domare för kroppsvallande raser (se nedan) och hon tar upp frågan om perspektiv:

– Att tänka: ”Min hund måste få utveckla sin vallningsförmåga.” uttrycker ens eget behov, inte fårens. De har ju inte bett om att bli vallade på.

Principen att fårens behov ska styra träningen kan tyckas självklar men utgör i praktiken ofta en utmaning för hundföraren. För även om en vallhund för en utomstående kan verka lättdresserad och avundsvärt lydig, så tar i kontakten med får och andra vallningsdjur ibland drifternas över. Den som är ny i verksamheten kan få sig en rejäl överraskning över att hunden bara har en sak i huvudet – att komma till fåren fortast möjligt – och plötsligt inte alls vill lyssna på sin förare.

– Vallning bygger på kontroll. Hunden måste stegvis läras att till exempel skickas, styras, läggas, ställas och kallas in. Annars är det inte längre vallning – utan ”jakt”, säger Gudrun Haglund-Eriksson och konstaterar att den lydnad man har på hunden i vanliga fall ofta inte räcker till när får finns i närheten.

Kunskap behövs

De många nya ”hobbyvallarna” har skapat stor efterfrågan på träningsmöjligheter. Ann Awes framhåller att alla som sysslar med vallningsträning måste ha en grundläggande kunskap om får som art för att kunna lägga upp en träning som är både givande för hunden och etiskt korrekt ur djurskyddshänseende.

– Det handlar om sådant som längden på passen och hur många pass, hur ofta de får vila, hur ofta man bör ”byta får”, att styra vallningen till att passa fårs naturliga rörelsetempo och annat, säger hon.

Katarina Linge-hag-Ekholm hänvisar till forskningsresultat som visar att får kan uppleva förhöjd hjärtverksamhet och intensivt stresspåslag vid vallning.

– Men, framhåller hon, det handlar inte om vallning i sig. En välutbildad vallhund i den professionella verksamheten är mycket skonsammare för fåren än att flytta och hämta dem med

fyrhjuling eller människor som driver. Det är när hobbyvallare med bristande kunskap och hänsyn ger sin in i vallningen som det kan uppstå problem för att får överanvänds. Då är hobbyvallandet svårt att motivera.

Hon vänder sig även till dem som blir så bitna av vallandet att de skaffar egna får, små flockar om runt fem till tio djur, för att få större möjligheter att träna hunden.

– Får får aldrig ses som ”träningsredskap” eller, vilket hänt, kallas för ”vallningsobjekt”. Ordvalet uttrycker en inställning som inte bygger på etik.

Vad ska man då titta efter för att bedöma hur fåren mår? Ann, Gudrun, Ankie och Katarina lyfter alla fram begreppet ”djuröga”, som kan beskrivas som en kombination av kunskap om och känsla för får och deras beteende.

Men, konstaterar Katarina Lingehag-Ekholm, får är svårlästa.

– De har inte samma tydliga ansiktsuttryck som till exempel en häst eller en hund har. En glimt av vitögat eller att fåret drar upp bit av mulen kan betyda att det är stressat, liksom om fåren håller sig tätt intill varandra med bakåtfällda öron och sänkt bakdel, exemplifierar hon.

– Uppfattar man inte denna typ av signaler är det lätt hänt tänka att fåren nog är okej. Här har hobbyvallarna en del att lära.

Gudrun Haglund-Eriksson påpekar att ”djurögat” är något som sitter i ryggmärgen på den som hållit på länge. Är man ny på området måste man vägledas av en erfaren handledare. Med träning kan man lära sig konsten att läsa får, bara man vill, understryker hon.

SKKs vallningspolicy

För att värna välbefinnandet hos djur som används vid träning av vallhundar har SKK, i samråd med Djurskyddet Sverige, Svenska Fåravelsförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund och de klubbar inom SKK som bedriver vallhundsträning, tagit fram en policy för djurhantering vid vallningsträning av hund, allmänt kallad ”vallningspolicyn”.

– Syftet med policyn är att all vallningsträning med hund genomförs på ett korrekt sätt utifrån djurskyddsaspekten för de vallade djuren, förklarar Ann Awes.

Policyn gäller nötboskap, får, getter och ankor och bygger på fyra hörnstenar:

- ♣ **De vallade djuren** ska vara i god kondition och så lite stressbenägna som möjligt. De ska ha tillgång till foder, vatten och skugga och få vila vid lämpliga tillfällen. Vallningen ska ske i djurens normala rörelsetempo. Korta träningspass rekommenderas.
- ♣ **Träningsplatsen** ska var utformad för att undvika risk för olyckor.
- ♣ **Föraren** ska ha god kunskap om de vallade djuren och eftersträva full kontroll på sin hund.
- ♣ **Djurägaren** (fårägaren) är ytterst ansvarig för sina djur.

Några konkreta gränser, till exempel vad gäller tid, finns inte. Istället är det förutsättningarna på

platsen, till exempel temperatur och väder, antal hundar, hundarnas sätt, fårens individuella karaktär med mera, som ska styra.

Vallningspolicyn omfattar alla hundraser som räknas som vallande raser i Sverige idag. Två sätt används för att hantera fåren: Det mest kända arbetssätt är det där hunden (vanligen en border collie) jobbar med "eye" – styr djuren med blicken och hukande kroppsställning (collecting style).

På senare år har ett annat arbetssätt fått fäste i Sverige: kroppsvallning eller traditional style. Kroppsvallning enligt traditional style innebär att hunden driver djuren med pendlande rörelser och ett upprätt arbetssätt bakom sin herde genom att läsa sin herdes kroppsspråk för att ta fåren dit herden är på väg, istället för att jobba med blicken. Idag räknas runt 35 raser som kroppsvallare, däribland beauceron, collie, svensk lapphund och västgötaspets.

Oavsett hur hunden jobbar bör enligt vallningspolicyn fåren vara "invallade" – vana vid vallning enligt respektive arbetssätt – innan träningen sätter igång.

– Kontentan är att alla vi som sysslar med vallhundsträning är ansvariga för att det går rätt till, slår Ankie Hermansson från Kroppsvallarna fast.

Etisk grundplåt

En policy är en avsiktsförklaring, inget bindande regelverk. Vilken skillnad kan SKKs vallningspolicy göra i den här frågan?

Gudrun Haglund-Eriksson beskriver den som en etisk och moralisk grundplåt för verksamheten, något som visar omvärlden att det finns en enighet bland vallningsfolket i djurskyddshänseende.

– Skulle man upptäcka något som inte är okej är det lättare att säga ifrån när man har ett dokument i ryggen.

Ankie Hermansson berättar att Kroppsvallarklubben använder policyn som utgångspunkt för kurser, träningar och tävlingar.

– Innan vi startar går vi alltid igenom policyn med deltagarna, som ett slags grundläggande "färkunskap". Sedan iakttar vi vad som sker i färhagen och förklarar för deltagarna vad policyn betyder i praktiken. Att bara känna till texten räcker inte – man måste se för att förstå.

Katarina Linge-hag-Ekholm noterar att policyn tycks ha effekt genom att träningar med hobbyvallare ur djurskyddssynpunkt blivit mer restriktiva.

– Det visar att den gör nytta, säger hon, men efterlyser samtidigt mer specifika rekommendationer kring tider för träning, vila med mera.

– Det skulle ge djurskyddsaspekten större tyngd i de här sammanhangen. Men vi har ändå kommit ett steg på vägen.

Det kanske viktigaste av allt är enligt Ann Awes att vallningspolicyn är en markering gentemot samhället att hobbyvallarna tar etiken på allvar.

– Vår verksamhet har idag inga detaljregleringar eller andra begränsningar i lagen, utan vi arbetar enligt principen frihet under ansvar. Det är ett system för självkontroll. Men det finns de som ifrågasätter hobbyvallningen och att använda levande djur för att träna hundar när syftet inte primärt är att möta fårnäringens behov.

– Ska vi kunna fortsätta jobba som idag måste vi visa att djurvälståndet står i fokus i allt vi gör. Annars finns risken att även vi som som vallar professionellt påverkas. Därför måste vi sprida policyn så mycket vi kan – ju fler som känner till den desto mer betydelsefull blir den.

Viktigt för aveln

Att hobbyfolket hittat till vallningen har också fördelar. Den främsta av dem stavar avelsbas: Att enbart bygga aveln på hundar som används professionellt, i produktion på gårdarna, skulle ge ett för snävt urval, enligt Gudrun Haglund-Eriksson:

– En stor del av hobbyvallarna tävlar, och ju fler hundar som prövas, desto bättre blir bilden av i vilken mån vallegenskaperna finns kvar i populationen. En duktig vallhund ska bland annat ha kraft att stå emot en flock baggar som inte alls vill flytta på sig, men den ska inte heller gå på för mycket. Med en bred avelsbas har vi större chans att sälla fram de riktigt duktiga hundarna.

Ankie Hermansson tar upp vikten av att ta vara på tidigare generationers avelsarbete:

– Det går inte att behålla något man inte testat. Då riskerar vi att förlora mycket av det arbete som våra förfäder lagt ner på att förfina hundarnas egenskaper.

En annan aspekt är att fårbönder som inte har tid att träna upp en egen vallhund kan köpa en färdigtränad av en duktig amatör. Det händer också att hobbyvallare som kommit riktigt långt kan hjälpa till praktiskt ute på gårdarna. Och hobbyfolkets nya små besättningar bidrar förstås också till att hålla markerna öppna.

– Alla som är medlemmar i SKK och dess ras- och specialklubbar ska följa vallningspolicyn och övriga djurskyddsregler, framhåller Ann Awes.

Gudrun Haglund-Eriksson sammanfattar:

– Vallhundsträning med djurvälståndet i centrum är en tillgång för svensk djurhållning.

Eliza Kajanus

Så säger lagen

Enligt Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd om förhållning ska fåren vid drivning fåren hanteras lugnt. De ska ha tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig och tydligt kunna uppfatta drivvägen.

SKKs vallningspolicy

Se bila